ISSN 2181-7138

МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2023

5/3-сан

Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинети жанындағы Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының 25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз ҳәм хабар агентлиги тәрепинен 2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды. №01-044-санлы гуўалық берилген.

Нөкис

5/3-сан *2023*

ноябрь

Шөлкемлестириўшилер:

Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириў Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы

Редактор:
А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Адхамжон АБДУРАШИТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Ерполат АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Интизар АБДИРИМОВА
Мавлюда АЧИЛОВА
Нуриддин АЧИЛОВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ
Марифжон АХМЕДОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Ботир БОЙМЕТОВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА
Шахло БОТИРОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Алишер ЖУМАНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Холбой ИБРАГИМОВ
Умида ИБРАГИМОВА
Лола ИСРОИЛОВА
Меруерт ПАЗЫЛОВА
Асқарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ
Захия НАРИМБЕТОВА
Мехри НАРБАШЕВА
Улфат МАҲКАМОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Нуржан МАТЧАНОВ
Сафо МАТЧОН
Шукурилло МАРДОНОВ
Шахсанам МАТУПАЕВА
Лобар МУХТОРОВА
Камаладин МАТЯКУБОВ
Раъно ОРИПОВА
Бахтиёр РАХИМОВ
Фурқат РАЖАБОВ
Сайёра РАХМОНОВА
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлықбай ПРЕНОВ
Дилшода САПАРБАЕВА
Феруза САПАЕВА
Зайниддин САНАҚУЛОВ
Қаҳҳор ТУРСУНОВ
Амина ТЕМИРБЕКОВА
Нурзода ТОШЕВА
Куанишбек ТУРЕКЕЕВ
Гулноз ТУРАЕВА
Гулмира ТОЖИБОЕВА
Тажибай УТЕБАЕВ
Амангелди КАМАЛОВ
Дилбар ҚАРШИЕВА
Вохид КАРАЕВ
Дилбар ҚОДИРОВА
Ризамат ШОДИЕВ
Абдушукур ШОФҚОРОВ
Дилфуза ШАББАЗОВА
Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА
Гавхар ЭШЧАНОВА

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲӘМ ӘДЕБИЯТ

Orazimbetova R.M. Sh.Seyitovtíń «Xalqabad» romaní leksikasínıń semantika-stilistikalíq ózgeshelikleri ... 7
Gulyamova X. Olmosh so`z turkumini o`qitish metodikasi ... 14
Ro'ziyeva S.X. Otli birikmalarning lingvopoetik tahlili asosida talabalarda sintaktik bilimlarni rivojlantirish ... 18
Ҳасанова Д.О. Семасиология муаммоларига доир баъзи мулоҳазалар ... 23
Ahmedova H. Nutq madaniyatini shakllantirishda gendyer xususiyatning o'ziga xosligi ... 28
Aliyeva N.N. Evfemizm so'zlarining funksiyalari va motivatsiyalari ... 32
Parmonov A.A. Means of representing irony in uzbek and English literary texts ... 36
Imomov E.A. Professional vocabulary and their features of stabilizing the basic structure ... 41
Saliyeva Sh. S. Categories and criteria for distinguishing neologisms and occasionalisms in linguistics ... 46
Ernazarova H. Classification of the category of introductory constructions in artistic discourse ... 51

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Utamuradov A., Jumabaev A. «Tárbiya» páni hám oníń sociallíq-gumanitar pánler oqítılíwında orní ... 56
Tilegenov A.T. Yoshlarda milliy istiqlol g'oyasini shakllantirishda xalq og'zaki ijodidan foydalanishning asosiy tendentsiyalari va ilmiy-nazariy asoslari ... 62
Jumamurodova U. M. Talabalarda vizual intellekt: mohiyati va amaliy ahamiyati ... 82
Yarova S.B. Talabalar ijtimoiy kompetentligini rivojlantirishning konseptual asoslari ... 86
Mamaxonova J. "Ekologik bilim "va "Ekologik madaniyat" tushunchalarining konseptual tahlili ... 91
Ashurov M.Sh. Aksiologik yondashuvlar asosida talabalarda milliy g'urur va iftixor tuyg'ularini takomillashtirishning shakl, metod va usullari ... 96
Давлетмуратова Э. Ёшларда фуқаролик тушунчаларни ва ватанпарварлик туйғусини тарбиялаш ... 103
Kenjaboyeva N.M., Sapieva N.M. Iqtidorli o'quvchilarning kreativ fikrlash kompetentligini rivojlantirishni ijtimoiy–pedagogik qo'llab -quvvatlash ... 107
Daminova N.K., Jamalova N.U. Talabalar ijtimoiylashuvini tashkil etishning o'ziga xosliklari ... 116
Abdurazaqov F.A. 10-11-sinf o'quvchilariga ta'lim-tarbiya berishda notiqlik madaniyatini shakllantirish mexanizmlarini takomillashtirish ... 121
Odinaboboyev F.B. Milliy hunarmandchilik orqali kasbiy tarbiya berish (Surxon vohasi misolida) ... 130
Shayzakova N.S. Zamonaviy ta'limda bo'lajak o'qituvchilarning deontologik malakasini rivojlantirishning ahamiyati ... 136
Yaqubova D.B. Pedagogika oliy ta'lim muassasalari talabalarining o'qish jarayonida mustaqil ta'limning o'rni ... 142
Axmadaliyeva M. STEAM dasturiga oid testlar tuzishning nazariy asoslari ... 146
Kosimova N. D. Komplaens munosabatlarini shakllantirishning psixologik mexanizmlari ... 154
Ismoilova N.I., Djurakulov R. O'qitish: determinant va matrisa ... 160
Ruziyev E.I., Esboganova B. Bo'lajak chizmachilik va tasviriy san'at o'qituvchilarining grafik ta'limi mazmunini takomillashtirish ... 165
Tleumbetova Q.D. Pedagog-tarbiyachining kasbiy mahoratini oshirish texnologiyasi ... 171
Esemuratova T.A. Sharq mutafakkirlarining meroslarida oilada bolalarni tarbiyalash masalalari ... 176
Temirbekova A.O. Lingvistikaning neyropedagogik asoslarida dasturlash nazariyasi va amaliyoti ... 180
Xusanova F.R. Kompetentlikka yo'naltirilgan pedagogik aspektning ilmiy asoslari ... 190

Арысланбаева А.Б. Формирования профессиональных компетенций будущих учителей начальных классов 536

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲӘМ СПОРТ

Allanazarov I.G. Boksshíníń kún tartibi, gigiyenasí hám shíǵíwdaǵí medicinalíq qadaǵalaw 540
Serimbetov Q. O. Sportda marketing xízmetin shólkemlestiriwdiń teoriyalíq hám metodikalíq tiykarlarí 556
Serimbetov Q. O. Júziw sportínda hárekettiń tezligin tárbiyalawdíń qural hám usíllarí 564
Suyarov X. B. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida voleybol mashg‘ulotlarini tashkil etish mexanizmlari 574
Mambetkasimova Q. Sportchining atletik sifatlarini rivojlantirish uchun mashqlar 581
Ахмедов Ғ. Жамиятда жисмоний маданиятнинг ривожланиш тенденциялари 585
Рахимов Х.К., Абдуллаев Ғ. А., Хакимжонов М. Х. Саидғаниев С.О. Енгил атлетика машғулотларида чидамлилик сифатларини ривожлантиришда спортчиларнинг юрак уриш частотаси орқали Аэроб ва Анаэроб чегарасини аниқлаш услуби (ўрта ва узоқ масофаларга югурувчилар мисолида) 591
Shukurllayev J.M. Klaster yondashuv asosida talabalarni kasbiy va ilmiy faoliyatga tayyorlash akmeologiyasi mexanizmi (jismoniy madaniyat misolida) 598
Shermatov M.N. O‘zbekistonda futbolni rivojlantirishning asosiy maqsadlari va vazifalari 603
Nazarov A.I. Maktablarda voleybol sportini shakllantirishning ilmiy asoslari 607
Djurabayeva D.E. Ovqatlanish gigiyenasining inson salomatligiga ta’siri 610
Farafontova O.A., Ilyosova F.F. Problems of pedagogical aspects of selection and training of football players 615
Xudoyberganov J. S. Talaba yoshlarda jismoniy chidamlilik sifatlarini rivojlantirishda pedagogik tizimini takomillashtirishning o‘rni va xususiyatlari 620

O‘ZBEKISTONDA FUTBOLNI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY MAQSADLARI VA VAZIFALARI

Shermatov M.N.
ChDPU "Jismoniy madaniyat nazariyasi" kafedrasi dotsent v.b, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori, (PhD)

Tayanch so‘zlar: rivojlanish tendensiyasi, sog’lom turmush, xorijiy davlatlar, professional futbolchi, futbol akademiyalarida, shuningdek, futbolchilarning huquq va manfaatlarini himoya qilish maqsadida futbol bo‘yicha agentlar (vositachilar) professional faoliyatini yo‘lga qo‘yish.

Ключевые слова: тенденция развития, здорового образа жизни в зарубежных странах, профессиональный футболист, налаживание профессиональной деятельности футбольных агентов (посредников) в футбольных академиях, а также в целях защиты прав и интересов футболистов.

Key words: the trend of development, healthy lifestyle in foreign countries, professional footballer, the establishment of professional activities of football agents (intermediaries) in football academies, as well as in order to protect the rights and interests of football players.

Zamonaviy futbolning bugungi rivojlanish tendensiyasi unga faqatgina ommalashgan sport turi sifatida emas, balki mamlakat aholisi, ayniqsa, yoshlarni sog’lom turmush tarziga o‘rgatuvchi, ruhiy-ma’naviy jihatdan ona Vatanga sadoqat tuyg’ularini shakllantiruvchi noyob vosita, keng ko‘lamli islohotlar davrida mamlakat iqtisodiyotining rivojlanish ko‘rsatkichini belgilovchi muhim omil sifatida e’tibor qaratishni taqozo etmoqda.

Futboli rivojlangan xorijiy davlatlar tajribasi tahlil qilinganda, aksariyat hollarda, yoshlarni professional futbolchi sifatida tayyorlash orqali futbol klublarining biznes tuzilma sifatida shakllanganligini ko‘rishimiz mumkin.

Misol uchun, futbol rivojlanish istiqbollari jihatidan O‘zbekistonga yaqin bo‘lgan Xorvatiya so‘nggi o‘n yillikda futbol sohasida shiddatli o‘zgarishlarni amalga oshirib, Angliya, Fransiya, Italiya, Ispaniya, Germaniya kabi futboli yo‘lga qo‘yilgan mamlakatlar bilan raqobatlashish darajasiga chiqdi.

Xorvatiya futbol akademiyalarida tarbiyalangan mahoratli sportchilar aynan yuqorida nomlari keltirilgan futboli rivojlangan mamlakatlarning futbol klublari

safini to‘ldirdi. Bu esa Xorvatiya tomonidan futbol akademiyalarini tubdan rivojlantirish orqali mahoratli futbolchilarni tarbiyalab, mamlakat daromadlarini oshirishga hamda futbolchilar va ularning oila a’zolari manfaatdorligi oshishiga xizmat qiladi.

O‘zbekiston sharoitida salohiyati yuqori, muayyan tajriba va ko‘nikmalarga ega bo‘lgan futbolchilarni tayyorlash, ularni innovatsion yondashuvlar asosida ilmiy-uslubiy jihatdan ta’minlash, futbolni yangi bosqichga olib chiqish maqsadida quyidagi muhim yo‘nalishlarga e’tibor qaratish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

birinchidan, mamlakatimizda beshta muhim tashabbus hamda “Obod qishloq” va “Obod mahalla” dasturlari doirasida amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar orqali yoshlarimizni jismoniy chiniqtirish va sportga faol jalb qilish, jumladan O‘zbekistonda futbolni umummilliy sport turiga aylantirish;

ikkinchidan, yuqori iqtidorga ega bo‘lgan yosh futbolchilarni tanlash va saralab olish (selektsiya) tizimini tubdan takomillashtirish;

uchinchidan, iqtidorli futbolchilarni saralab olish, ularni bosqichma-bosqich professional tayyorgarlikdan o‘tkazib borish orqali futboli rivojlangan davlatlarning yetakchi klublariga “futbolchilar eksporti”ni amalga oshirish tizimini yo‘lga qo‘yish;

to‘rtinchidan, ayollar futboli, futzal (mini-futbol) va sohil futbolini ommaviylashtirish va rivojlantirish;

beshinchidan, futbol sohasiga xususiy investitsiyalarni keng jalb etish va ularni rag’batlantirish;

oltinchidan, futbol bo‘yicha hakamlik faoliyatida erishgan muvaffaqiyatli tajribani ommalashtirish, uni yangi pog‘onaga ko‘tarish orqali futbol sohasida O‘zbekiston trenerlik va hakamlik maktabini takomillashtirish;

yettinchidan, salohiyati yuqori futbolchilarni professional darajada tayyorlash, ularni xorijiy davlatlarning nufuzli futbol klublarida professional faoliyat olib borishini ta’minlash, shuningdek, futbolchilarning huquq va manfaatlarini himoya qilish maqsadida futbol bo‘yicha agentlar (vositachilar) professional faoliyatini yo‘lga qo‘yish;

sakkizinchidan, respublikaning har bir hududida faoliyat olib borayotgan futbol klublarini Osiyo Futbol Konfederatsiyasi talablari asosida faoliyat yuritishini ta’minlash, moliyalashtirish bo‘yicha samaradorlikka erishish maqsadida futbol sohasida monetizatsiya tamoyillarini yo‘lga qo‘yish;

to‘qqizinchidan, professional futbol klublarining aksariyati davlat ulushi mavjud bo‘lgan yirik korxona va tashkilotlar tomonidan moliyalashtirilishini qisqartirib borish va klublarda boqimondalik kayfiyatiga barham berish

maqsadida futbol sohasini bozor mexanizmlari asosida boshqarish, futbol klublarini xususiy sektorga bosqichma- bosqich o‘tkazish;

o‘ninchidan, futbol musobaqalari tomoshabopligini oshirish hamda futbolni rivojlantirishning yangi tizimini samarali yo’lga qo’yish orqali O’zbek futboli maktabini yaratish;

o‘n birinchidan, professional futbol klublarining zaxirasini tayyorlash va ularning samaradorligini oshirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Turizm va sport vazirligi huzuridagi futbol mahorat maktablarini tegishlicha hududiy professional futbol klublariga biriktirish.

Ushbu Konsepsiyaning maqsadi O’zbekistonda futbolni 2030-yilgacha yanada ommalashtirish hamda mazkur sport turini tizimli rivojlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish va amalga oshirish hisoblanadi:

birinchisi, ommaviy va professional futbolni har tomonlama rivojlantirish uchun sharoitlar yaratish;

ikkinchisi, istiqbolli va iqtidorli futbolchilarni tanlash va saralab olish (selektsiya), ularni professional darajada tayyorlash tizimini yo‘lga qo‘yish;

uchinchisi, futbol infratuzilmasini moddiy-texnik jihatdan yanada yaxshilash hamda xalqaro talablarga moslashtirish;

to‘rtinchisi, davlat ta’lim muassasalari, shu jumladan sport ta’lim muassasalarini futbol uchun zarur bo‘lgan anjomlar va jihozlar bilan ta’minlash, sport anjomlari va jihozlari ishlab chiqarishni mahalliylashtirish;

beshinchisi, futbol sohasida faoliyat yurituvchi mutaxassislarni tayyorlash, qayta tayyorlash, malakasini oshirish, tanlab olish va rivojlantirishga ilg’or ilmiy-metodik va innovatsion texnologiyalarni joriy etish;

oltinchisi, futbol sohasidagi me’yoriy-huquqiy bazani yanada takomillashtirish;

yettinchisi, futbolni moliyalashtirish tizimini takomillashtirish va tijoratlashuv mexanizmlarini joriy etish;

sakkizinchisi, futbol bo‘yicha terma jamoalar va ularning zaxirasini shakllantirishda zamonaviy yondashuvlar va qat’iy reglament talablarini joriy etish.

Modulli o‘qitish– o‘qitishning istiqbolli tizimlaridan biri hisoblanadi, chunki u odam bosh miyasining o‘zlashtirish tizimga eng yaxshi moslashgandir. Modulli o‘qitish asosan inson bosh miyasi to‘qimalarining modulli tashkil etilganligiga tayanadi.

O‘qitishning modul tizimi haqida rasmiy ravishda birinchi marta 1972 yil, YUNESKOning Tokiodagi Butunjahon Konferensiyasida so‘z yuritilgan edi. Modulli o‘qitish texnologiyasi funksional tizimlar, fikrlashning

neyrofiziologiyasi, pedagogika va psixologiyalarning umumiy nazariyasidan kelib chiqadi.

Ta'lim tizimida ilg'or innovatsion ta'lim texnologiyalarini joriy qilish asosida talaba yetarli bilimlarga ham, ko'nikmaga ham, o'quvga ham ega bo'ladi.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasida futbolni rivojlantirishni davlat tomonidan yanada qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori.03.12.2009 y. № 304.

2. Nurimov R.I. "Futbol". Darslik. – T. 2005 yil.

3 Nurimov R.I., Iseev P. Futbolchilarni tayyorlashda pedagogik nazorat (Pedagogik tavsiyalar).- T. 1990 yil.

4. Sergeev G.M., Nurimov R.I. – Futbol bo'yicha bolalar va o'smirlar sport maktabi olimpiya o'rinbosarlari, bolalar va o'smirlar maxsus maktabi, olimpiya o'rinbosarlari bilim yurti o'quv-mashq qilish va sport kamolotiga erishish guruhlari uchun dastur.- T. 1997 yil

5. Кошбахтиев И.А. Управление подготовкой футболистов.-Т. 2001

6. Кошбахтиев И.А. Управление подготовкой футболистов высокой квалификации. -Т.: 1998 год.

7. С.В.Голомазов, Б.Г.Чирва. Футбол. "Унверсалная техника атаки". -М. Спорт Академ Пресс. 2001.

8. R.I.Nurimov, Abidov Sh.U, Nurimov Z.R, S.R.Davletmuradov. -Sport va milliy o'yinlar (Futbol). Darslik.ITA-PRESS. Toshkent. 2015 yil.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada, mamlakatimizda futbolning ommaviyligini yanada oshirish, istiqbolli va iqtidorli futbolchilarni tanlash hamda professional darajada tayyorlashning yangi tizimini yo'lga qo'yish, trener va hakamlarni xalqaro talablar asosida tayyorlash va mahoratini yuksaltirish, futbol infratuzilmasini yaxshilash hamda o'rnatilgan standartlarga moslashtirish haqida ma'lumot berilgan.

РЕЗЮМЕ

В этой статье представлена информация о дальнейшем повышении популярности футбола в нашей стране, подборе перспективных и талантливых игроков и создании новой системы профессиональной подготовки, подготовке и повышении квалификации тренеров и судей на основе международных требований, улучшении футбольной инфраструктуры и приведении ее в соответствие с установленными стандартами.

SUMMARY

This article provides information on further increasing the popularity of football in our country, the selection of promising and talented players and the creation of a new system of professional training, training and advanced training of coaches and referees based on international requirements, improving the football infrastructure and bringing it in line with established standards.